

अर्द्ध वार्षिक परीक्षा, 2017-18

कक्षा - 10 X

समय : 3¼ होरा: विषय - संस्कृतम् पूर्णांक : 70

निर्देश : (1) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।

1/ अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंग हिन्दी भाषाया अनुवादं करोतु- 5
स्वशिष्यस्य गुण-गण महिम्ना परमप्रीतः गुरुः कुशलदासः स्वजीवितकाले एव
आश्रमस्य स्वामित्वं केशवानन्दाय दत्तवान् गुरुपीठे च तं प्रतिष्ठापितवान्। 'परोपकाराय
सतां विभूतयः।' इति धिया समृद्धमठस्य विभूतीनामुपयोगं विधाय उर्दु-प्रधाने
फाजिल्क-अबोहर क्षेत्रे राष्ट्रभाषायाः प्रचारकार्यभारव्यम्। आदौ तावद् आश्रमे एव
'वेदान्त पुष्पवाटिका' इत्याख्य-सार्वजनिक-हिन्दी-पुस्तकालस्य वाचनालस्य च
प्रारम्भः कृतः। पश्चात्तत्रैव एका संस्कृत-पाठशालाऽपि स्थापिता। अबोहर नगरे
'नागरी-प्रचारिणी सभा' प्रारब्धा।

अथवा

गङ्गदत्तेन कृष्णसर्पः कोटरे धृत्वा दर्शिवास्ते दायदाः। ते च तेन शनैः शनैर्भक्षिताः।
अथ मण्डुकाभावे सर्पेणाभिहितम्- "भद्र, निः शेषितास्ते रिपवः। तत् प्रयच्छान्यन्मे
किञ्चित् भोजनं यातोऽह त्वयात्रानोतः। गङ्गदत्त आह 'भद्र, कृतं त्वया मित्रकृत्यं,
तत्साम्प्रतभनेनैव घटिकायन्त्रमार्गेण गम्यताम्' इति। सर्प आह-"भो गङ्गदत्त, न
सम्पगाभिहिं त्वया। कथमहं तत्र गच्छामि? मदीयं बिलदुर्गमन्येन रुद्धं भविष्यति।
तस्मादत्रस्थस्य मे मडूकमेकैकं स्ववर्गीयं प्रयच्छ। नो चेत् सर्वानपि भक्षयिष्यामि"
इति। rbseonline.com

2/ अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंग हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
शरीर-विज्ञान-विचक्षणेन प्रशंसितोऽयं चरकेश्वरेण।
स्नेहार्द्र-भावैकर सैर्विशिष्टः शुष्कोऽपि मित्यं सरसः स देशः॥

अथवा

मृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्त्रं सुभाषितम्।
मूढैः पाषाण खण्डेषु, रत्नसंज्ञा विधीयते॥

3/ अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंग संस्कृत व्याख्यां करोतु- 4
न जातु दुःखं गणनीयम् न च मित्रसौख्यं भननीयम्।
कार्य-क्षेत्रे त्वरणीयम् लोकहितं मम करणीयम्॥

अथवा

राष्ट्रस्योत्थानपतने राष्ट्रियानवलम्ब्य हि।
भवतस्सर्वदा तस्माच्छिक्षणीयास्तु राष्ट्रियाः॥

(2)

4/ अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंग संस्कृत-व्याख्यां करोतु- 3
सर्वदारः- (तथा निपुणं निरीक्षमाणः) महाराज! मैवाङ्गमन्त्री
भामाशाहः इव कश्चन आगच्छन् प्रतीयते।
प्रतापः- हूँ, किम्! उक्तम् भामाशाहः? तस्य कथम् इदं ज्ञातम् अभूत्? अस्तु तावत्
प्रतीक्षामहे तम्। (भामाशाहः धनराशप्रन्थिय् आदाय आयाति)
भामाशाहः- (प्रणम्य) अन्नदातः। सेवकं सन्त्यज्य क्व प्रस्थीयते श्रीमता?
प्रतापः- (दीर्घ निःश्वस्य) न क्व अपि बन्धो! गन्तुं शक्यम् अपि तुन। पार्श्वे धनं
नैव, न च सेना एव। अहं स्वदेशं कथं रक्षेयम्? अस्माद् एव मनः दौलायितम् अस्ति।

अथवा

राजा- (सहर्षम् आत्मगतम्) कथमिव सम्पूर्णमपि मे मनोरथं नाभिनन्दामि? (इति
बालं परिष्वजते)।
बालः- मुञ्च माम्। यावन्मातुः सकाशं गमिष्यामि।
राजा- पुत्रक, मया सहैव मातरमभिनन्दिष्यसि।
बालः- मम खलु तातो दुष्यन्तः। न त्वम्।
राजा- (सस्मितम्) एष विवाद एव प्रत्यायति?

5/ अधोलिखितेषु प्रश्नेषु केषांचन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृत माध्यमेन लिखतु- 1/2x6=3

(1) स्वर्गादीप का गरियसी?

(2) प्रतापस्य शासनकाले कः मुगलशासकः आसीत्?

(3) 'जाट-प्लेटो' क कथ्यते?

(4) वैदपुराणै कस्याः मित्यं गानं भवति?

(5) कस्तूरी कस्मात् जायते?

(6) कातरः युद्धे किम् कुर्यात्?

(7) कुत्र दरिद्रता न कर्तव्या?

(8) सर्वथा कीदृशं कर्म न कर्तव्यम्?

6/ रेखांकित पदमाधृत्य प्रश्न निर्माणं करोतु- 1x3=3

(i) वयं राष्ट्रदृष्टिं नमस्यामः। (ii) तक्रं शक्रस्य दुर्लभम्।

(iii) अहं मितरां भारतवसुधां वन्दे।

7/ प्रश्नपत्रादतिरिच स्वपाठ्य पुस्तकात् श्लोक द्वयं लिखतु। 1 1/2x2=3

8/ अधोलिखित गद्यांश पठित्वा एतदाधारित प्रश्नाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखतु-
संस्कृतभाषायाः वैज्ञानिकतां विचार्य एव सङ्गणकविशेषज्ञाः कथयन्ति यत् संस्कृतमेव
सङ्गणकस्य कृते सर्वोत्तमा भाषा विद्यते। अस्याः वाङ् मयं वेदैः, पुराणैः, नीतिशास्त्रैः
चिकित्साशास्त्रादिभिश्च समृद्धमस्ति। कालिदास-सदृशानां विश्वकवीनां काव्यसौन्दर्यम्
अनुपमम्। चाणक्य रचितम् अर्थशास्त्रं जगति प्रसिद्धमस्ति। गणितशास्त्रे शून्यस्य
प्रतिपादनं सर्वप्रथमं भास्कराचार्यः सिद्धान्तशिरोमणौ अकरोत्। चिकित्साशास्त्रे
चरकसुश्रुतयोः योगदानं विश्वप्रसिद्धम्। भारतसर्व कारस्य विभिन्नेषु विभागेषु संस्कृतस्य
सूक्तयः ध्येयवाक्य रूपेण स्वीकृताः सन्ति। भारतसर्वकारस्य राजचिहने प्रयुक्तां
सूक्तिं 'सत्यमेव जयते' सर्वे जानन्ति। एतमेव राष्ट्रिय शैक्षिकानु सन्धानप्रशिक्षण-

(3)

परिपदः ध्येयवाक्यं 'विद्ययाऽमृतमश्नुते' वर्तते।

1x7=7

- (1) अर्थशास्त्रं केन रचितम्?
 (2) कस्य कृते संस्कृतमेव सर्वोत्तमा भाषा विद्यते?
 (3) भारतसर्वकारस्य राजचिह्नं किम् अस्ति?
 (4) विद्ययाऽमृतमश्नुते कस्य ध्येय वाक्यम्?
 (5) केषां कवीनां काव्यसौन्दर्यम् अनुपमम्?
 (6) "सर्वोत्तमा भाषा विद्यते" अत्र विशेषणपदं किम्?
 (7) 'अविचार्य' इत्यस्य विलोमपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत।
9. अधोलिखित पदयोः सन्धि विच्छेदं कृत्वा सन्धे नामापि लिखत- 1x3=3
 (i) पावकः (ii) जगदीशः (iii) प्रत्यागच्छति
10. अधोलिखित रेखांकित पदेषु समस्त पदानां विग्रहम् अथवा विग्रह पदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत- 1x3=3
 (i) रामश्च लक्ष्मणश्च वनं गच्छतः। (ii) अयं बालकः प्रतिदिनं क्रीडति।
 (iii) अहं पीताम्बरं धारयामि।
11. अधोलिखित रेखांकित पदेषु विभक्तिं तत् कारणम् च लिखत- 1x3=3
 (i) कविषु कालिदासः श्रेष्ठः। (ii) हरये रोचते भक्तिः।
 (iii) हिमालयात् गंगा प्रभवति।
12. कोष्ठकेषु प्रदत्त-प्रकृति प्रत्ययानुसारं शब्द निर्माणं कृत्वा रिक्त स्थानानि पूर्यत-
 (i) विपतिविपिने .....। (भ्रम+अनीयर)
 (ii) सा ..... बालिका अस्ति। (चपल+टाप्) 1x2=2
13. अधोलिखित वाक्ययोः रेखांकित पदेषु प्रकृति प्रत्ययं च पृथक् कृत्वा लिखत- 1x2=2
 (i) नगरे जनता वसति। (ii) भामाशाहः इव आगच्छन् प्रतीयते।
14. मंजुषायां प्रदत्तैः अव्यय पदैः रिक्त स्थानानि पूर्यत- 1x3=3
 (यथा, एव, कुत्र, अपि)
 (i) सः क्रीडति अहम् ..... क्रीडामि। (ii) भवती ..... पठति?
 (iii) ..... गुरुः तथा शिष्यः।
15. अधोलिखित वाक्यानां वाचपरिवर्तनं कृत्वा लिखत- 1x3=3
 (i) वानराः वृक्षम् आरोहन्ति। (ii) मया वेदः पठयते।
 (iii) वयं प्रातः भ्रमामः।
16. घटिका सहायतया अंकानां स्थाने संस्कृत शब्देषु समय-लेखनं करोतु- 1x3=3
 (i) बालकः (6.15 प्रातः) ..... वादने शयनं व्यजति।
 (ii) सः (7.30 प्रातः) ..... वादने स्नानाय गच्छति।
 (iii) सः (9.45 प्रातः) ..... वादने विद्यालयं गच्छति।
17. स्व. तनुसिंहः मत्वा रा.उ.मा.वि. जोधपुरस्य प्रधानाध्यापकाय दिनद्वयस्य अवकाशाय संस्कृते प्रार्थनापत्रमेकं लिखत। 4

क.प.उ.

(4)

अध्यायं

स्वस्य दिनचर्या विषयकं स्वमित्रं विनोदं प्रति अधोलिखितम् पूर्णं यंत्र मञ्जूषायां प्रदत्तपदसहायतया पूर्यित्वा पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत-

मञ्जूषा- प्रातराशं, प्रियमुहद, प्रणामाः, आगत्य, राकेशः, चतुर्वदिने, कृपापत्रम्, भिर्वृत्त।

जोधपुरतः

दिनांकाः .....

.....विनोद।

सप्रेम नमस्ते।

अत्र कुशलं तत्रास्तु। अधैव भवतः ..... प्राप्तम्। भवता मम दिनचर्या-विषये पृष्टमस्ति, तत् निवेदये। अहं प्रातः ..... उतिष्ठामि। शौचस्नानादिकार्यात् ..... भ्रमणाय क्रीडाङ्गणं गच्छामि। ततः ..... कृत्वा दशवादने विद्यालयं प्रति गच्छामि। मध्याह्न-भोजनं तत्रैव करोमि। विद्यालयात् ..... सायंकाले क्रीडामि। ततः भोजनं कृत्वा स्वाध्यायं करोमि। रात्रौ दशवादने शयनं करोमि, इत्येव मे दिनचर्या। शेषं तु पूर्ववत्। तव पितृभ्यां मम ..... निवेदनीयाः।

भवतः अभिन्नहृदयः

18. अद्यः चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्त शब्दानां सहायतया संस्कृते अष्ट वाक्यानि रचयतु- 1/2x8=4

मञ्जूषा- स्वस्थ विद्यालये, सुहयोगेनेषु, स्वच्छताभियानां, प्रेरकित, स्वच्छताकार्यम् सार्वजनिक स्थलस्य।

19. अधोलिखित वाक्येषु केषाचनं चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषाया अनुवादं- 1+1+1+1=4
 (i) यह गोपाल का भाई है। (ii) बालक घर की ओर जा रहे हैं।
 (iii) वह पढ़ने के लिए यहाँ आता है। (iv) मेरी कक्षा में 65 छात्र हैं।
 (v) इस घर में हम रहते हैं। (vi) वह जल से मुख धोता है।
20. अधोलिखित वाक्यानि क्रमरहितानि सक्ति/यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखत- 1/2x6=3
 (i) परन्तु सः अकथयम्-मम जीवनं तु दुःखिनामुपकाराय एवास्ति।
 (ii) इदं श्रुत्वा सर्वे अमात्याः अप्रसन्नाः अभवन्।
 (iii) शिविः नाम राजा दयालुः दानी चासीत्।
 (iv) तेन प्रसन्नो भूत्वा शक्रः तस्मै वरम् अयच्छत्।
 (v) सः नेत्रद्वयं दातुम् उद्यतः अभवत्।
 (vi) एकदा शक्रः विप्ररूपेण तत्र आगत्य कथयति-एकस्य नेत्रस्यदानमिच्छामि।

□□□

GSV-X-SPL